

СКРИТИ ПРЕДИКАТИ В СИНТАКСИСА НА РАЗГОВОРНАТА РЕЧ

Синтаксисът на разговорната реч отразява в пълнота характеристиките на речевия акт – динамика, непосредственост, обща тема, роля на паралингвистиката.

Синтактичната "дефектология" включва поредица от особености – елипса, незаета синтактична позиция, които се отличават в структурата на конструкциите и определят тяхната характеристика във формален план. Особеност на синтаксиса в семантичен план е възможността за изпускане на елементи от сложното изречение – изказване като сигнал за смислова концентрация. Редуцираното откъм предикати изказване е с повишена информативност. Катализатори на концентрираната комуникативна релевантност са, разбира се, елементите на речевата ситуация. Липсата на езиково изразяване на предикати от семантичната структура на едно сложно изречение за нас е условие да ги определяме като скрити, имплицитни. Тъй като се имат предвид елементи на полипредикативна верига, трябва да уточним, че тези предикати са подразбиращи се, неизразени въобще. Скрити предикати наричаме ситуации, включени в семантичната характеристика по пътя на логическото следствие (импликация). Това е пропуснат, а не заявен, пък недоразгърнат предикат, какъвто е случаят с обособените части или пък с едносъставните изречения, а защо не и със структурно неразчленимите.

Синтактичната характеристика на сложното изречение опосредства в известна степен влиянието на екстралингвистичните фактори. Разбирането ни за съкращаване на предикати в семантичен план утвърждава, че те сами по себе си са връзка в отношението между езиково експлицираните предикативни структури. Формалният, езиковият, тесният смисъл на категорията връзка се отнася единствено и само до съюза. В семантичната структура връзката

между отделните елементи е с логически еквивалент отношение. Отношението може да е принципно, обектно, но може и да е субектно, получено като резултат от процесите на човешкото съзнание. Отношението може да е предизирано, без да бъде езиково изразена предикацията. Сигнал за скритите предикати, за нас, е отношението – логико-семантично обаче, а не просто синтактично – между експлицираните предикативни модели. То просто отсъства. Налице е синтактично отношение, което има за знак съответната съюзна употреба. Съдържателният еквивалент е логико-семантично отношение. В такъв смисъл се търси и разбира сигналът за деформация, която предполага кондензация в семантичната характеристика на изказването. Основанията ни се съдържат в единството между модалната/мисловна дейност на говорещия и обективната действителност. Спецификата на съкратената предикативна единица е, че не репрезентира обективен процес, а представя субективен акт – оценка, рефлекс на възприемането. За съкращения предикат може да има езиков маркер. Например: 1. Друг е въпросът дали ще има дело/ защото е възможно някой да не се яви и това няма да сме ние (в. "24 часа"); 2. Става десет часа и тъкмо да тръгна/ обадиха ми се по телефона. (РР)

В първия пример са свързани съединително предикат за субективна преценка – вероятност, хипотеза (**възможно е**), и предикат, който представя отрицанието на факт от действителността – отсъствието като ситуация (**няма да сме ние**). Хипотезата обаче се отнася до трето лице – **някой да не се яви**, а отсъствието като факт има предвид първо лице – **това няма да сме ние**. Освен това, при хипотезата има отсъствие, граматически изразено чрез общоотрицателна модалност, веднага следвано от отсъствие, чиято езикова форма е пълноценен предикат с негативна семантика – **няма**. Видно е, че не могат да са съединени като две страни на конюнкция и е реално реконструирането на предикат за категоричност, който също да се отнася до отношението на субекта, на говорещото лице. Например: Друг е въпросът/ дали ще има дело, защото е възможно някой да не се яви и е ясно/ че това няма да сме ние.

За този пример езиковият, лексикален индикатор на скрит предикат е лексемата **това**. Наличието ѝ подсказва скрита предикация, но нейното възстановяване е възможно след анализ на семантиката на експлицираните елементи, като се отчита, че лявата страна на

конюнкцията е налице, а индикаторът е вдясно от съюза **и**. Първият експлициран предикат мотивира дясната страна на **и**, от една страна, която трябва да е закономерно нейно следствие и да има такава дясна валенция, която да се попълни от втория експлициран предикат, от друга страна. Сигнификатът на този предикативен център е обект на някакво действие на субекта (той може да бъде както говорещото лице, така и друго лице). Най-общо това означава резултат от мисловно-оценъчна дейност, модус, а този модус семантично може да варира. Дотук се определя семантиката на имплицитния предикат. Структурно-синтактичната му организация се получава от взаимодействието на граматическите показатели на двете експлицирани страни на съюзната връзка **и**.

В примера **Става десет часа и тъкмо да тръгна/обадиха ми се по телефона** лексемният маркер за скрит предикат е наречието **тъкмо**. Неговата семантика съдържа нюанси на оценъчност, на квалификация, на рефлекс от нечия субектна рецепция. Тук се извеждат два фактора, валидни за изследователския процес – позицията и съдържателният характер. Оценката се отнася до следходната на съюза експликация (предикативна структура), защото лексемата с подобна семантична натовареност е член на тази част от маркираната с **и** конюнкция. Съюзът **и** може да бъде евентуална синтактична връзка между **става девет часа** или **с тъкмо да тръгна**, или **с обадиха ми се по телефона**. За първия вариант пречи разликата в модалния план – не са равностойни реална и хипотетична модалност. За втория вариант невъзможност за конюнкция създава времето – сегашно и минало. Естествената логика не позволява първото да мотивира второто. По този начин се подсказва, провокира наличието на скрит предикат, чиято семантика се свързва с отношението, поведението на говорещото лице – първо глаголно лице в **обадиха ми се по телефона** – **ми**: **Става девет часа и тъкмо да тръгна (с ъ ж а л и х) че ми се обадиха по телефона**. Реконструираният предикат – оценка на последния диктум **с ъ ж а л и х**, внася съответствието в семантико-синтактичната характеристика на сложното изречение. От една страна, **с ъ ж а л и х** се съединява мотивирано със **става девет часа**, от друга страна, това е оценка на рецепцията **обадиха ми се по телефона**. Т. е. оценъчната дейност на субекта трябва да се вербализира, защото експлицираният първи предикат я мотивира. Двупосочната ориентация на рефлекс

на субекта оправдава конюнкцията с и. Иначе с налице свързване на семантично разединени единици.

В информативно отношение тези изказвания са пълноценни. Семантиката на съкратените предикати се съдържа в отношението между семантиката на езиково реализираните. Реконструкцията се индикира от лексико-граматичната характеристика на експлицираните предикативни единици. В най-общ смисъл семантиката на скритите предикати представя, съдържа отношението на субекта – говорещото лице, към ситуациите от действителността, репрезентирани в съответната речева ситуация. По същия начин може да се предполага и предлага наличието на скрити предикативни единици в изказвания, при които сигналът има чисто семантична стойност. Например: 1. **Колко сребро е имало на тяхната трапеза/ не видяхме/ но бижутото беше несравнимо повече от снощното;** 2. **Като каза винце/ Вили/ аз ще ви донеса от нашето вино.**

В първото изказване са противопоставени предикати, чиито глаголни лица са различни. Това от една страна. От друга страна, единият, левият предикат има семантика за зрителна рецепция, т. е. тясно се приписва на говорещото лице, на комуниканта, а десният член от противопоставителното отношение е факт, който изобщо не се отнася до вършител персона. Предполагаме с лекота наличието на рецепция от страна на говорещото лице, която просто ще има обратен знак на наличната: **Колко сребро е имало на тяхната трапеза/ не видяхме/ но видяхме/ установихме/ можем да кажем/ че бижутото беше несравнимо повече от снощното.**

Другият пример предлага алтернатива за скрития предикат. Тъй като и двамата комуниканти имат езиково изразяване в изказването – съответно в първата и във втората част, реконструкцията може да изразява по принцип и двете възможни отношения: **Като каза винце/ Вили/ и скашли да ви донеса от нашето вино** или **пък Като каза винце/ Вили/ ме подсети/ се сетих/ искам да ви донеса от нашето вино.**

Възстановяването на скрития предикат изменя само глаголното време на последната структура от изказването – от бъдеще в сегашно с хипотетична модалност, а това в семантичен, смислов план е идентично. Т. е. информационната стойност не се променя като същност, само се допълва, прецизира.

Анализираните случаи са автосемантични. Разхлабената връзка между експлицираните предикативни единици позволява да се изпуснат предикати с по-слаба информативна стойност. Получава се известно разединяване на смисъла, защото е демотивиран негов елемент – съчинителната връзка (за първите три примера) и подчинителната връзка (за четвъртия пример). В тези случаи съюзите са езикови знаци за свързване на експлицираните предикативни единици, които са в контактна позиция, но не са във връзка; нямат отношение. Това е следствие от закона за езиковата икономия, която е значима посвоему в динамиката на речевата ситуация. Информативната пълноценност на тези изказвания се осигурява от автоматизма на езиковия код, който постига съответната синтактична връзка чрез възстановяване на скрити предикати. Недостатъчността в тези изказвания е по отношение на езиковата експликация. Точно тази езикова деформация провокира смисловата им концентрация, ако се държи сметка за симетричността. Формалното съкращаване предполага изместване на смисловия баланс в семантична посока. Затова разгледаните примери са пълноценни комуникативни единици.

БЕЛЕЖКИ

Някои примери са взети от Архива за разговорна реч към Катедрата по български език при ВТУ "Св. св. Кирил и Методий".